

BODNÁR DÁNIEL

Babiczky Tiborral

Babiczky Tibor (1980) költő, író a Pápai Református Kollégium Gimnáziumában érettségizett 1999-ben. Ezt követően a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának hallgatója lett, 2005-ben végzett, magyar–angol szakon. 2008-ban Junior Prima-díjat kapott. Eddig megjelent kötetei: Istenek vagytok (1999), A felvezető kör (2001), Levegővétel (2007), A jóemberek (2011). Versei megjelentek angolul, csehül, franciául, görögül, horvátul és lengyelül.

A pápai református gimnáziumban érettségizett. Visszagondolva, mit adott Önnek ez az egyházi intézmény?

Szemléletet és nyitottságot. Mondom utólag. Az ott töltött négy év alatt ugyanis leginkább a zártságot éreztem. Naponta legfeljebb három óra kimenőnk volt. Szombaton is volt tanítás, vasárnap kötelező isentisztelet, minden egyes nap reggeli áhítat. Még a vasárnapjaink is be voltak osztva szilenciumokkal, kötelező tanulóidőekkel. Ez a rendszer nagyon zártnak és szigorúnak látszott, ennek ellenére nyitottságra nevelt. Kiváló hittanáróm volt, Vadász Mártnak hívják, még ma is ott tanít a református kollégiumban. A hittanoktatás négy nagyobb egységre volt felosztva, első évben Ószövetség-történetet tanultunk, másodikban Újszövetséget, harmadikban egyháztörténetet, negyedikben erkölcsant. Vadász Márta nagy vonalakban követte ezt a tervzetet, de amikor én rögtön az első évben, már a második órán felvettem, hogy vannak kétségeim Isten létét illetően, azonnal hatályon kívül helyezte az eredeti tantervet, és azt mondta, rendben, a következő órára mindenki gyűjtsön — meggyőződése szerint — érveket, pro és kontra. Ezért aztán tizennégy évesen Nietzsche *Antikrisztusát* olvastam, a *Túl jön és rosszont*, az *Imigyen szólt Zarathusztrát*, meg Schopenhauert, s más filozófusokat is. Az én provokatívnak tetsző — bár nem annak szánt — felvetésemet nem merev elutasítás fogadta, nem is száraz dogmatikus magyarázat, hanem értelmes diskurzus, s ez így volt a későbbiekben is; mindenről lehetett beszélni, de csak egy bizonyos nívón. Ez nagyon fontos volt. Az ellentmondás, a vita lehetősége és szabadsága, amely persze megkövetelte a felkészültséget, a pusztá tagadást ugyanis nem fogadták el érvként. A gimnázium nagyjából minden téren így működött. Szigorú rendszer volt, de meg is tartott; elenyésző volt azok száma, akik lemorzsolódtak a négy év alatt. És akkor hadd soroljam még a tanáraink nevét: Návai Anita, Kovács Péter, Korsós Bálint, Veress Zsuzsa...

Mire leérettségizett, mennyire erősödött, illetve gyengült az Istentelvet hite?

Azt nem mondhatom, hogy az érettségi időszakára konkrét felismerésekig jutottam volna, de fel nem ismert konkrétumokig igen. Jóval később, amikor már visszajöttem Budapestre, és elkezdtem az egyetememet, volt időm és alkalmam végiggondolni azt, hogy mi zajlott le

négy év alatt a pápai gimnáziumban. Hogy mit kaptam, és egyáltalán, a saját hitemmel, kételyeimmel és bizonyosságaimmal meddig jutottam. A középiskola végére elkészült bennem egyfajta felismerés, de ennek nem volt még felismerhető formája.

Ön 1999-ben érettségizett, kamasz- és ifjúkora a rendszerváltozást követő első évtizedre esett. Mennyire határozta meg a mindennapjait, hogy egy szabad légkörben tanulhatott, élhetett? Felmerültek Önben ilyen kérdések, vagy csak a tinédzserekre jellemző gondok, örömek foglalkoztatták?

Fel tudja idézni azt a pillanatot, amikor először megmozdult Önben a költő?

Kik voltak azok a költők, írók, akik különösen hatottak Önre?

Nem érzékeltem a szabadságnak azt az önfeledt légkörét, amelyről egyébként sokat hallottam az idősebbektől. Nem volt központi téma. Ennek valószínűleg az egyik oka az volt, hogy tizennégy évesen — 1995-ben — bekerültem egy nagyon leszabályozott, zárt rendszerbe, a pápai református kollégiumba. Ez a korszak, a kamaszkor — talán mindenki életében — a totális önzésről szól. Pontosabban arról, hogy a személyisége körvonalait felrajzolja. Szerelmes lettem. Megittam életem első féldecijét. Csalódtam. Szenvedtem. Dohányoztam. Verseket írtam az angyalokról. Maga a politikum, vagy a társadalmi helyzet nem érintett. Egyébként pedig Pápán nemhogy országos, társadalmi, de városi szinten sem láttunk ki a gimnázium falai közül. A bura, ami körülvett bennünket, térbelileg is leírható: a Március 15-e téren, ha szemben állunk a református templommal, akkor azt látjuk, hogy mellette jobboldalt van a kollégium, baloldalt pedig az iskola. Gyakorlatilag ezen a téren zajlott le a mi négy évünk.

Nagyjából igen. A szüleim 1991-ben vagy 1992-ben elváltak, a dátumra pontosan már nem emlékszem. Addig Székesfehérváron éltünk, ezt követően anyámmal felköltöztünk Budapestre, a főváros budai részében laktunk. Új iskolába kerültem, az általános iskola hetedik-nyolcadik osztályát már a Törökvesz utcában jártam ki. Egyébként is érzékeny korban voltam, plusz az egész életem felbolydult, egyik napról a másikra. Akkoriban kezdtem rockzenét hallgatni, a Tankcsapda és a Metallica akkor „ütötte át a falat”, szó szerint és képletesen is, és ebben az időszakban kezdtem el verset is írni. Emlékszem, hogy volt egy A4-es alakú, nagy piros füzetem, abba írtam. Az első versem meg is maradt feljegyzésben, ennek örülök, mert rengeteg „köztes” jegyzetfüzetem elveszett időközben. Ez 1993-as keltezésű vers, késő tavaszi, nyár eleji időszak volt, még tartott a tanév. Egy kellemesen meleg délután, budai albérletünkben felnyitottam a füzetemet, s leírtam életem első versét, melyben olyan sorok vannak, hogy „Bezárultam én is, bezárult a világ, / Idegen gyümölcs vagyok, levágni való ág”... A verseimet az általános iskolai magyar tanáromnak is megmutattam, tőle kaptam az első biztatást.

Nagyon sokan, és ez a folyamat nem is fejeződött még be, gyakran térek vissza különböző szerzőkhöz, hatás vagy befogadás szintjén is. Az első hatalmas élményem egyértelműen József Attilához fűződik. Emlékszem, még Székesfehérváron, anyámnak megvolt az 1980-ban — születésem évében —, a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent József Attila összes. Ennek a borítóján a híres, 1935-ben készült József Attila-portré van. Számomra máig megfejthetetlen kiadói in-

díttatásból ezt a portrét bugyikékre színezték. Gyerekként, megpillantva ezt a képet, rettenetesen félttem. Páni félelem fogott el József Attilától. S mivel anyám rengeteget emlegette és szavalta is a verseit, a fejemben összeállt egy kép: költészet egyenlő József Attila, egyenlő rettegés. Egyszerűen ijesztő volt a tekintete, a kékbe öltöztetett arca, az összehúzott szemöldöke, a hernyóbajsa. Néhány évvel később aztán, már Budán, éppen ez a kötet és éppen József Attila lett rám az első valóban nagy poétikai hatással. Fontos volt számomra Pilinszky, Kaszák, Eliot, Burns és Apollinaire. S bár talán kevésbé érződik a költészetemen, de rendkívüli módon megszólítanak Kavafisz versei. Legalább tíz éve sehová nem indulok el, még a sarki közértbe sem, Kavafisz kötetete nélkül, mindig ott van a táskámban. A versei elegánsak és nyugodtak, de e mögött az elegancia és nyugalom mögött egy minden ízében emberi, mégis emberen túli — embertelen? — fenevad fújtat. Kavafisz úgy beszél a halálról, mintha az maga lenne az élet, és ennél többet költészet nem nagyon célozhat meg. Hiszen elfogadni a halált életnek maga az istenhit.

Még nem volt húszéves, amikor 1999-ben Istenek vagytok címmel megjelent az első kötete, majd 2001-ben a második, A felvezető kör címmel, melyhez a jelenkori magyar költészet egyik legkiemelkedőbb, már-már legendás alakja, Tandori Dezső írt fülszöveget. Mindez felszabadító erőként vagy bizonyos szorongással töltötte Önt el, hogy képes lesz-e megfelelni később a felfokozott várakozásoknak?

Tandori azért írta ebben az előszóban, hogy ez valójában nem a felvezető, hanem az első kör, mert 1999-ben már megjelent a Püski Kiadónál az említett *Istenek vagytok* című „füzetkém”. Ennek a kötetnek a sorsa érdekesen alakult. Eredetileg magánkiadásban terveztem megjelentetni. A legolcsóbb nyomda a Püski Kiadó saját nyomdája volt, s amikor végül megjelent a kötet, akkor visszaküldték a pénzt, s rányomták a Püski Kiadó logóját a kiadványra. Ez hatalmas megtiszteltetés volt számomra, hiszen alig voltam tizenhét éves, még le sem érettségiztem, Püski Sanyi bácsi pedig méltónak ítélte a kötetemet arra, hogy a sajátjaként fogadja el. Magamban egyébként csak „félkötetként” emlegetem. A versek számát és a szerkesztést tekintve, valamint minőségileg is az. Félreértés ne essék, semmiféle szégyenérzet nincs bennem, nem akarom letagadni ezt a könyvemet, teljes mértékben vállalom minden sorát, mert nagyon pontosan elmondja, hogy hol tartottam gimnazista diákként. Azok a versek tizenöt-tizenhét éves korom között íródtak. Az első nagy kortárs irodalmi ráeszmélésem pedig éppen Tandori Dezső volt, mégpedig rögtön a gimnázium elején. Az akkori osztályfőnököm és magyartanárom, mostani barátom, Návai Anita azzal indította a legelső tanítási nap legelső magyar óráján, hogy felírt a táblára két sort: „*Most, mikor ugyanúgy mint mindig, / legfőbb ideje, hogy.*” Utána pedig arról beszélgettünk, hogy mi lehet ez. Vers vagy próza? Műegész, vagy kiragadott mondat valahonnan? Az volt a házi feladat, hogy próbáljuk meg kitalálni, mi lehet a címe, milyen szituációról szólhat ez a két sor? Senki nem találta ki; fontos megjegyezni, hogy bőven az internet és az okostelefonok kora előtt járunk. Végül kiderült, hogy ez *A damaszkuszi út*, s akkor még vagy három-négy órát végigbeszélgettünk, hogy hogyan lehet töltelek- és kötőszavakból mégis egy teljes egészet létrehozni. Én pedig a református gyűjteményből azonnal kivettem a *Vigyázz magadra, ne tö-*

rődj velem című Tandori válogatott verskötetet, amit később, számbanom, de el is tulajdonítottam a gyűjteményből, máig ez a példány van meg otthon. Ez a kötet az *Hommage* című verssel indul, ami teljesen letaglózott. „*Most még, nem deszka-földes-árluhásan, / visszanezhetnél e hűlő vetésre — / hogy zokogás kockázzon koponyádban, / kopogjon tört szemük dióverése.*” Tandori maga volt a teljesség. A múlt idő nem is adekvát. Maga a teljesség. Életem első megvásárolt verseskötete *A Semmi Kéz* volt, Tandoritól, 1996-ban. Az árára pontosan emlékszem, 970 forintba került, a heti költőpénzem pedig kétezer forintot tett ki. Megállás nélkül olvastam, és megállás nélkül írtam akkoriban. És valakinek persze meg szerettem volna mutatni a költeményeimet, már a magyartanárnőmön kívül, aki biztatott, kritizált, szívén viselte a költői pályám indulását. Egyértelmű volt számomra, hogy ez a valaki csak Tandori Dezső lehet. A *Ki kicsodából* kikerestem a nevét, s ott a Magyar Írószövetség volt megadva, mint postacím. Beraktam a „félkötetem” anyagát egy borítékba, elküldtem, s izgatottan vártam a választ, hogy mi a véleménye, ki lehetne-e adni, vagy várjunk még, jók vagy rosszak a verseim? Válasz azonban nem érkezett, pontosabban nem jutott el hozzám időben. Nekem ugyanis arról természetesen fogalmam sem lehetett, hogy Tandori már akkoriban sem nagyon mozdult ki otthonról, így az Írószövetségbe sem járt be. Végül aztán, mire eljutott a levelem hozzá az Írószövetségből, több hónap is eltelt. Közben pedig megjelent a kötetem. Egyrészt örültem, másrészt szomorú voltam, arra gondolva, hogy mivel Tandori nem válaszolt, ez azt jelenti, hogy nem tetszettek neki a verseim, kár volt megjelentetni a kötetet. Leérettségiztem, felvételiztem, és a magyar felvételin Tandoriról kellett beszélnem. Maximális pontszámot kaptam. Hazamentem, otthon pedig anyám egy borítékkal várt, amelyen Tandori Dezső nevét olvastam. Utólag is biztatott, s küldött egy nulla kilométerkövet, ceruzarajz, aláírva. Ettől kezdve évekig leveleztünk. Személyesen soha nem találkoztunk, legalábbis konkrétan nem. Egyszer a Blaha Lujza térnél figyelmetlenségéből nekimentem egy szembejövőnek a vállammal, aki ettől fenékre ült. Mentem tovább, de azért visszaneztem, és akkor döböntem rá, hogy Tandori Dezsőt löktem fel. Ez volt az egyetlen, majdnem-találkozásunk. Levelezni viszont leveleztünk, évekig, a szónak nem a hagyományos értelmében, hanem rendhagyó módon, összevissza, félre- és elbeszélve, feleselve, impulzus-szerűen. „*Drága TD.*” „*Dottore Babiczky.*” Rajzok, versek, viccek. Semmiségek. Az életem. Az élete. Semmiségek.

A Neked elégia című versében mintha egy velünk nem együtt érző, unatkozó Istenben hinne: „nyugszékéből figyel Isten, / s ha unja már / kedvtelésből rád

Most is választ várok, és most is el vagyok keseredve. Na jó, ez túlzás, mert éppen elnevettem magam. Komolyra fordítva, a hitnek a legnagyobb csodája lehet az, amikor valaki konkrétan meg tudja érezni Isten szeretetét. Azt hiszem, sokkal kevesebben vannak azok, akik ezt valóban megérezték, mint akik ezt folyamatosan hangoztatják. A hitben erre a kérdésre legnehezebb válaszolni, hogy mi az Isten szeretete, hogyan nyilvánul meg. Ami az Istennel kapcsolatos képem-

szól”. Amikor ezt a verset írta, elkeseredett hangulatban volt, választ várt a lét nagy kérdéseire, de nem kapott, vagy csak kifejezte a mindennapok szomorú tapasztalatát?

Isten sejthető című versében írja: „Van, pedig nincs is. / Ujjai fognak, ahogy átmós.” A tizennégy éves diák Istenben való kételkedése mindmáig megmaradt Önben?

Úgy érzi ilyenkor, hogy nem méltó a léte, vagyis Isten végtelen kegyelmére, hiszen mint Pál apostol is írja, minden kegyelem, nincs okunk a dicsekvésre?

ben dominál, az éppen valami szenvtelenség. Nem úgy azonban, ahogy Nietzsche beszélt róla, hogy Isten meghalt, vagy ahogy mások mondják, hogy visszavonult és már nem törődik a világgal, hanem úgy, hogy itt van jelen mindenben, csak éppen szenvtelenül. Ahogyan a nagybetűs Természet működik. A természetről is csak a „túlcivilizált” városi ember képes úgy ódákat zengeni, hogy az a legtökéletesebb harmónia színtere, holott a természet nem más, mint ijesztő szenvtelenség. Ha csak a növényeket vesszük, nézzünk meg egy elhagyott falut, vagy egy gondozatlan utat, milyen hamar visszaveszik a növények a saját jussukat. Amit életnek nevezünk, szenvtelenül tör előre, burjánzik, és csupa pusztulást hagy maga körül. Nem a természeti csapásokról beszélek, hanem arról, ahogyan az egész teremtett világ működik. Ahogyan az élet él. Ebben én inkább szenvtelenséget látok, mintsem felszabadultságot, vagy boldogságot. Lehet, hogy tévedés, de a szenvtelenséget az Úristen egyik attribútumának tartom, azt viszont hiszem, hogy a teremtett világ minden egyes atomjának és szubatomjának is része a Mindenható.

Teremtettségben élek. Kétely nem Isten létezését illetően van bennem, hanem a saját létezésemmel kapcsolatban. Ez pedig nem mindig. A kétely mindig azzal kapcsolatosan fogalmazódik meg bennem, hogy képes vagyok-e túllépni, vagy legalább áttörni ennek a nagyon fizikai, sok esetben borzasztóan beszorított, lefelé nyomott létnek a falát. Amikor úgy érzem, lehetetlen, olyankor minden kilátástalannak tűnik. Ez azonban soha nem Isten létének, hanem a saját létezésem létjogosultságának a megkérdőjelezése.

Dicsekvésre nem amiatt nincsen ok, hogy az embernek ne volnának hatalmas — úgy értem, önmagát meghaladó — teljesítményei. Hogy embernek lenni — értsük kis- vagy nagybetűvel — ne volna eleve teljesítmény. Egyszerűen csak azt látom, hogy ami a szívből — pontosabban: a szeretetből — ered, az automatikusan megteremti a saját valóságát. Legyen szó az evangéliumokról, egy versről vagy egy regényről, vagy éppen egy hétköznapi helyzetről. Meglátásom szerint, a dicsekvés mindig akkor kerül a képbe, amikor valami hiányt takar. Amikor valamit el akarunk adni. Ez a reklámok valósága. Ami az élet szempontjából lényeges, az — minden körítés nélkül — csak létezik, a maga puszta valójában. Az — már csak létéből következően is — semmi másra nem képes, mint hogy adjon. Igeköző nélkül, ami formailag aprócska, tartalmilag mégis jelentős különbség. A kegyelem pedig talán nem több, mint hogy túl tudunk lépni a saját — ösztönös — kegyetlenségünkön. És egyúttal elkerüljük, hogy mások — nem elkerült — kegyetlenségének az áldozatai legyünk. Egy lépést mindig hátrálni, mert akkor belátható a jätéktér. Ahogyan — ezt Esterházynál olvastam — Puskás csinált meg egy cselt. Persze — többek között — a futball is az életről szól. Az élet része.

Egy nagyon szilárd — ha mondhatom, kősziklára alapozott — értékrendű gimnáziumba járt négy évig. A hétköznapi valóság viszont teljesen más, a mindennapi életben követett gyakorlat éles, szinte feloldhatatlan ellentétben áll a keresztény tanítással. Mikor szembesült ezzel először, és mik voltak a reakciói?

Amikor „kiszabadultam” a gimnázium zártkörű világából — „Vissza-kerültél hát Budára, ahol születted” — kezdi Ottlik a Budát —, mint ha életre kelt volna egy másik Ottlik-regény, az *Iskola a határon*. Ugyanazt a csodát éltem meg, visszajöttem Budapestre, és választhattam akár a Lukács-fürdő két lépcsősora között is. Mindenben dönthettem! Ez az első időszakban fantasztikusan felszabadító érzés volt, mert tény, hogy ésszerű parancsokat követni a legkényelmesebb dolog a világon, de hatalmas élmény volt saját kezembe venni az életemet a legapróbb részletektől kezdve. Az egyetem első két éve ebben a felszabadultságban telt, és csak utána jött a szembesülés a valósággal. Nem hideg zuhanyként ért a dolog, hanem volt egy átmeneti, mondhatom, kegyelmi időszak, amikor lelkiileg fel tudtam készülni a későbbiekre. Anélkül, hogy ez tudatosult volna bennem. A valóság sötétebb oldala persze elkezdett beszivárogni az életembe, de nem egyszerre borított be. Mindaz, amit megtanultam a gimnáziumban, egyrészt rengeteg erőt adott, másrészt viszont előfordult, hogy csak tévferedtem, és elveszettnek éreztem magam, mivelhogy azokon a dolgokon, amiken egy hagyományos gimnáziumban tanuló budapesti diák végigment tizennégy és tizennyolc éves kora között, azokkal én nem találkoztam. Hál Istennek, teszem hozzá. A lázadásom, a vagányságom, minden kamaszkorhoz tartozó kitörési kísérlet megmaradt azon a szinten, hogy a kollégium mögött elszívtam néhány szál cigarettát, biliárdoztam szombatoként a Munkás büfében, sört ittam, és mindeközben meg akartam váltani a világot. Utólag nagyon hálás vagyok a közegnek — a kollégiumnak —, hogy észrevétlenül is célt adott a lázadáshoz. Alternatív színjátszó kört alapítottunk, mert a „hivatalos”, iskolai körben csak Sütő András darabokat próbáltak, ami halálosan untatott akkoriban. Mi elkezdtünk Mrozekkel foglalkozni. Aztán összehoztunk egy punkzenekart. Kocsmákban, egymásnak, felolvasásokat tartottunk. Ki akartuk fordítani a világot sarkából. Minden egyéb csak díszlet volt. Mások viszont máshogy éltek, s először csak néztem, te jó ég, kispályások voltunk! Engem azonban ez egyáltalán nem zavart. Sok hibám van, és lehet, hogy ez is közéjük tartozik, de soha nem akartam senkihez sem alkalmazkodni. Sem egyénhez, sem csoporthoz. Soha nem érdekelt, hogy mit csinál az osztály vagy az évfolyam többsége, mint ahogy ma sem izgat, hogy mit művel a társadalom nagy része. Az a vonzalom, hogy a többséggel tartsak, soha nem volt meg bennem. Talán ezért is hagyott hidegen az úgynevezett bulikultúra. Azt, hogy több száz idegen emberrel ritmusra ugrabugráljak, elképzelhetetlennek tűnt számomra. Ez az élet minden területén így van nálam. Van egy belső iránytűm, azt követem. Van ennek, természetesen, egy negatív oldala is. Az irigység. A vágy a feloldódásra. Miközben a saját szabadságomért küzdök nap nap után, gyakorta érzem úgy, hogy sem alkalmas, sem képes nem vagyok megélni a szabadságot. Vagy legalábbis azt, amit a közmegegyezés annak nevez. Az viszont egyáltalán nem zavar, ha

mások más elvek szerint élik az életüket. Ez igaz az irodalomra is, tiszteletben tartom mindenkinek a stílusát, vagy ha másként vélekedik az irodalomról, mint én. Az irodalom és a művészet az irányzatok, stílusok, megközelítések sokféleségétől szép igazán. Nyilván, hogy ezek között van számos olyan, amit képtelen vagyok átérezni, átélni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy másnak se mondana semmit. A hiba az én készülékemben van.

Egyik novellájában írja: „Isten országa bennünk van. Csak sajnos nem az elvárt Istené. És miért van, hogy az Istent könnyebb elképzelni, mint az országát?”

Írva van, hogy ne csinálj magadnak faragott képet, mégis, az Istent számtalanszor megpróbálták ábrázolni az emberi történelem során. Isten egyik ábrázolása Krisztus is, a maga valójában. Isten országáról azonban nincs képünk, mintha ezt nem lehetne elképzelni. S talán valóban nem is lehet. Ha elindulunk a Teremtés könyvétől, akkor rögtön ott van, Mózesnél, hogy Isten a föld füveit adta eledelel minden állatnak. A gyermeki énem viszont megkérdezi, hogy akkor miért teremtett oroszlánt? Az oroszlán ugyanis ragadozó, nem füvet, hanem húst eszik. Az Édenkertről alapvetően azt gondoljuk, hogy Isten országa volt, a maga érintetlenségében, ami aztán a bűnbeeséssel elveszett, és azóta beszélünk Isten országáról. Ami azonban elképzelhetetlen, már csak azért is, mert bár rengeteg hibáját, bűnét fel tudjuk sorolni az általunk látott világnak, annak mégiscsak van egy tökéletesség érzete. A teremtett világnál jobbat — legalábbis emberként — képtelenek vagyunk elképzelni. Ez a világ azonban tele van oroszlánokkal, s nehéz elképzelni, hogy azok füvet esznek.

S akkor hogyan értelmezi Jézus mondását: Isten országa a szívetekben van?

El tudjuk képzelni a saját szívünket? Már azon túl, hogy kamra, pítvar. Ez talán a ránk mért legnagyobb feladat. Könnyen lehet, hogy Isten országa egy olyan idea bennünk, amelynek nincs helye a földön. Mint ahogyan az is lehetséges, hogy Isten országában élünk. A földi világban elsősorban a földdel és a földiekkel kellene valamit kezdenünk. Természetesen fölfelé tekintve, de sosem figyelmen kívül hagyva a lehetőséget, hogy legjobb szándékaink ellenére is elbukunk.

Ha viszont a szívünk tökéletesítéséről eleve lemondunk, akkor miért háborodunk fel a mindennapos gyűlölködéseken? Hiszen ez mindennek egyenes következménye...

Ha a világban van szeretet, akkor a gyűlöletet sem lehet kiiktatni. Ez is egy fontos kérdés, mert hajlamosak vagyunk magától értetődőnek venni, hogy a fény elválik a sötétségtől. Miért? „És látta, hogy ez jó.” Miért jó? Fogalmam sincs, de az elválasztás megtörtént. Azt viszont nem tudjuk megmagyarázni, hogy miért van szűkség nappalra és éjszakára. Lehetne élni állandó derengésben is. Ha arról beszélünk, hogy a szeretet létezik, akkor létezik a gyűlölet is. Kérdés, hogyan tudnánk kiiktatni a gyűlöletet? Egyáltalán: miért kéne? Kezdenünk kell vele valamit, ugyanúgy, ahogy a szeretettel is, más oldalról. Az kevés, hogy elfogadjuk mindkettőt, a szeretet és a gyűlölet létezését is.

A Világosság a világba jött, de a Sötétség

Igen, ez is benne van ebben, de az is, hogy bár a teremtés és teremtettség is egyértelműnek látszik, az alapoknál mégsem az. A bűnbeesés-

nem ismerte fel. Együtt kell élnie, küzdenie egymással a Jónak és a Rossznak, itt, ebben a földi világban...

nél is arról van szó, hogy az ember eszik a jó és a gonosz tudásának a fájáról. Az Úristen ki is mondja, hogy tudod a jót és a gonoszt, de hogy ne ehessél a halhatatlanság fájáról, kiűzlek a paradicsomból. Tegyük a kezünket a szívünkre: végigtekintve az általunk ismert történelmen, tud különbséget tenni az ember jó és gonosz között? Én ugyanis azt látom, a legalapvetőbb emberi viszonyainkban, legegyszerűbb emberi szituációkban sem tudjuk elkülöníteni, hogy egy cselekedet helyes vagy helytelen. A hazugság vajon minden esetben feltétlenül rossz, vagy esetleg lehet — végeredményét tekintve — jó is? Ha őszinte vagyok magamhoz, akkor kénytelen vagyok beismerni, hogy képtelen vagyok egymástól pontos határvonallal elkülöníteni a jót és a gonoszt. Ez volt az eredendő bűnünk, és ez le is van írva a Bibliában. Szó szerint megettük azt a képességünket, hogy jó és gonosz között különbséget tegyünk. El sem tudom képzelni, mi történt volna, ha Éva és Ádám ettek volna a halhatatlanság fájáról is.

Forduló című versében azt írja, hogy „A pokol körei fejünkben nyílnak meg”. Az ördög és démonai is bennünk vannak, a szívünkben, a gondolatainkban, minden nap meg kell küzdenünk velük?

Ez olyan, mint az Isten országa. Kétséges, mégis bizonyosság. A gonosz ugyanúgy „szériatartozékunk”, mint a jó. Ahogy az időnk alaptartozéka a nappal és az éjszaka. Abban sem vagyok biztos, hogy több fény van bennünk, mint sötétség. És azt sem mondanám, hogy a sötétség egyértelműen rossz. Leginkább kikerülhetetlen. És mint ilyen: fontos. Ahogyan a fény is kikerülhetetlen. Ha egy mondatra kellene leszűkítenem a kereszténység tanítását, akkor ez úgy hangzana: Ismerd meg önmagad. Ezáltal ismered meg a jót és a gonoszt is. Együtt a kettőt. Ami lehetetlen. Képtelenek vagyunk együtt a kettőt megismerni. Pedig valahol ott rejtőzik Isten, ebben az együttállásban. Az önismeret azt jelenti, hogy a benned lakozó fényvel és sötétséggel eleinte alapszinten, később pedig már készségi szinten is tudsz bánni. A fény nem önmagában jó, a sötétség pedig nem önmagában rossz benned. A kérdés, hogy mit kezdesz velük, hogyan használod, meddig engeded őket hatni a saját életedben. Mivé formálod át. Mindez csak az önismeretből jöhet. És mivel teremtettségben élünk, az önismeret Isten megismerése is egyben, hiszen Ő a saját képmására teremtett minket. Ez nagyon fontos. Ha csak hagyjuk magunkban a fényt, illetve a sötétséget a maguk primer létezésében dolgozni, akkor előfordulhat — mint ahogy erre számtalan példa van a történelemben —, hogy pusztítás lesz a vége. A fény is, a sötétség is „őselem”. Egy őselem pedig nem „mérlegel”, hanem kiárad. És ha bármelyik őselem elszabadul, akkor — ugyanúgy, ahogy a természet vagy a világegyetem szenttelen —, elpusztít minden emberit — minden emberléptékűt — maga körül. Sajnos a történelem során a fény nevében is legalább annyi vér folyt, mint a sötétség nevében. És ez megint az önismeretről szól, illetve annak hiányáról. A szó is fegyver, a szavaknak mindig nagy jelentőségük volt. Ha nem válik belsővé, akkor lehetséges szavakkal hirdetni a fényt, elpusztítani a sötétség képviselőit, de honnan tudjuk, hogy a sötétség az belülről megélt dolog-e, vagy szintén csak szavak

szintjén létezik? Inkább arról van szó, hogy ezek a létezők szabadon mozognak, és ha az ember nem ismeri saját magát, akkor magatehetetlen lesz ezekkel az őselemekkel szemben, és sötétséget beszél akkor is, ha éppen fényt vél a szájából kiáradni, vagy éppen fordítva; mindenestre rombol, szándéka ellenére. Vajon mit érdemes kezdeni az ilyenfajta rombolással?

Legutóbbi, A jóemberek című kötetében az ír mitológia alakjait éneкли meg, akik túl jók ahhoz, hogy a pokolra, de túl rosszak ahhoz, hogy a mennyországba jussanak. Ők a föld istenei. Az Istentől elfordult emberiséget jelképezik ők, amely istenné emelte magát?

Minden mitológia tele van hősiességgel, nagyotmondással. Ha akarok szerezni egy nőt, odamegyek, lerombolom a várost, és ebből az idők során lesz egy mítosz. Az ír mitológia ebből a szempontból egyedülálló, nem választja el a fényt a sötétségtől, alakjai kiszámíthatatlanok, az egyik pillanatban a létező legnagyobb erkölcsi jót tesz, a másik pillanatban viszont hihetetlenül gonoszak. Nincsenek hősök. Emberek vannak. Más oldalról pedig ennek a mitológiának az emberi szereplői, akik megkapják a jótétemény lehetőségét, vagy éppen elszenvedik a rosszat, egykedvűen, természetesen tudnak elpusztulni. Úgy viszonyulnak a jóhoz és a rosszhoz is, hogy minden egy helyről jön. Hogy rendben van, elfogadható mindkettő. Hallatlanul fontos ősi tapasztalatot rögzít az ír mitológia a többi európai mitológiához képest. A nagy nyugati mítoszok mintha politikai indíttatásból készültek volna. Meg kellett magyarázni a megmagyarázhatatlant. Olyasmi, mint manapság „megelőző csapásról” beszélni. Az ír mitológia azonban nem politikai, hanem erkölcsi alapokon nyugszik. Talán nem véletlen, hogy politika és erkölcs — az ismert történelem folyamán — nem nagyon bírt találkozni.

A jóemberekben az az igazán félelmetes számomra, hogy a látszólag nyugodtnak, békésnek látszó személyek lelke hogyan lesz egyik pillanatról a másikra a gonosz tulajdona, követik el a legszörnyűbb cselekedeteket is, melyekhez hasonlókat ma a bulvárlapok címlapján olvashatunk. S mintha senki nem lenne biztonságban, bárkivel elfordulhatna ez.

Ez így van. Soha nem lehetünk biztonságban, még saját magunktól sem. Határhelyzetekben bizonyosodik be, hogy az ember milyen, az pedig, hogy mi számít határhelyzetnek, személyenként változó. Mít hoz az ember magával, mik történtek vele a múltban, mi az az utolsó csepp, amitől szétrobban maga körül minden. S újra csak az önismeretnél vagyunk, ami rettentően fontos. Ha az ember önmagát és Istent tanulmányozza, akkor talán jó eséllyel tudja kardában tartani a lelkében megbúvó gonoszt. Ha viszont magatehetetlen, nem néz szembe önmagával, akkor előbb-utóbb ki fog törni, és rombolni, pusztítani fog. Mindaz, amiről *A jóemberekben* szó esik, a jéghegy csúcsa. Ahhoz a pusztításhoz képest, amit az ember a saját környezetében folyamatosan véghezvisz, a konkrét gyilkosság elenyésző súllyal esik a latba. Mind számszakilag, mind jelentőségét tekintve is. Figyelmetlenség, harag, önzés; egy mozdulat, egy legyintés; egy értetlen tekintet. Közömbösség. Folyamatos háború, békeidőben. Mindennek nagyon kicsi százaléka az, ami a kézzelfogható gonosz. A többi tehetetlenség. Ami egyfelől meg- és elítélhető erkölcsileg, másfelől mégiscsak kérdéseket vet fel. Mit kezdünk a tehetetlenséggel? Bűn vagy sem? Részvétel vagy elszenvedés? Ahogyan Pilinszky írta: „Megtörtént, holott nem követtem el.” A bennem levő gonosz és jó is én vagyok. Megszületek, és semmi vagyok.

Személyiségben, gondolkodásban is, semmi más dolgom nincs a világban, mint hogy a bennem alapvetően meglévő gonoszból és jóból saját magamat megformáljam. Hogy legyen valaki. Ha ezt nem teszem meg, attól még végig lehet élni egy életet, bábállapotban. Adott esetben észre sem véve, hogy megszülettünk. Isten képmására. De mi az Isten képmása? Hiszem, hogy szebb arca van, mint nekünk.

Ennek a kötetnek Csillagfészek című nyitóverse a címadó dala a Both Miklós vezette, Folkside nevű együttes CD-jének, s ezenkívül is több költeménye szerepel a kiadványon. Egyszeri kirándulás ez az Ön részéről a zene világába, vagy tudatos visszatérés a költészet ősforrásához, amikor egyes kutatások szerint egyszerre született meg a szöveg és a zene?

Csillagfészek című versében a madár: „Csillagfészket épít, / ahol az ég szétnyílt.” Vagyis: Isten közvetlen közelében?

Valószínűleg igazuk van azoknak a kutatóknak, akik ezt írják, hiszen azok a költők — például Weöres Sándor —, akik írtak valaha arról, hogyan születik a vers, megemlítik a dallam, a ritmus alapvető szerepét. Ez mindmáig így van, a versírás nálam sem konkrétummal kezdődik, hanem dallammal, vagy ritmussal. Ez a dallam és ritmus kezd el feltöltődni tartalommal. Both Miklóssal pedig nagyon jól megértettük egymást, szinte mindenben egyezik a felfogásunk a költészetet, a zenét illetően. Hosszú estéken keresztül beszélgettünk, a politikától kezdve a cserebogarak halhatatlanságáig, s közben megszülettek a dallamok, a szövegek. A CD-n elhangzott dalok konkrét népzenei ritmusokra, dallamokra épülnek, s ezekre írtam a verseket. Mint városban született és mindig ott élő embernek, roppant fontos tapasztalat volt számomra, hogy mennyire mélyen vannak bennünk ezek az alapritmusok. Amikor Miklós megmutatott egy kétütemű pentaton dallamot, hogy erre kéne szöveg, akkor fél óra alatt nyolcszor annyi versszakom lett, mint amennyire szükség volt. Valami elkapta bennem azt a ritmust, és amint egyetlen sor megvolt, onnantól kezdve folyamatosan jött a többi.

Nem lehetünk máshogy — sem máshol — otthon, csak Isten közelében. Ezért a fészek szó. Az otthonunkat nem érdemes máshogy és máshol, csak Isten közelében felépíteni. Persze mindig az ő közelében vagyunk, de a hajlamainkkal és a vágyainkkal érdemes tisztába kerülni. Az ugyanis az építőanyag. És nem jó, ha idő előtt ránk omlik a ház.